

گستره زبان فارسی در کشورهای شمال آفریقا

محمد جواد کمالیان

داشته اکنون نشانی از آنها نیست، زبان فارسی یا به مفهوم وسیعتر، خانواده زبانهای ایرانی از قدیمترین دوره های تاریخ تا امروز، وسیله ارتباط اجتماعی و فکری و ذوقی ملتی متمدن بوده و از هر مرحله این زبانها اسناد و آثار مکتوب در دست است که به کار تطبیق و مقایسه در آید.»^(۲)

«مجموع کتب و منظومه هایی که از حدود هزار سال قبل از میلاد تا امروز که نزدیک دو هزار سال از میلاد مسیح می گذرد، یعنی در فاصله یی قریب به سه هزار سال شمسی در این کشور به زبانهای اوستایی، پهلوی شمالی یا اشکانی، پهلوی ساسانی، سغدی، طبری، کردی و پارسی دری پدید آمده از حد شمار بیرون است.»^(۳)

پژوهشهای محققان غیرایرانی نیز تصویرهای قابل تأمل و شگفتی از پیشینه، توانایی و گستره زبان فارسی به دست می دهد. از جمله دکتر عبدالله الخالدی در مصاحبه ای اظهار نموده است. «رابطه بین زبان فارسی و زبان عربی به پیش از اسلام بازمی گردد. کتابی وجود دارد که در آن دکتر صلاح المنجد حدود ۷۰۰ واژه فارسی وارد در قرآن کریم و مورد استفاده ملت عرب در دورانهای جاهلیت و اموی و عباسی را آورده است. مثلاً بغداد واژه ای است با ریشه

حشمت مبین و سلطنت گل که بسپرد

فراش باد هر ورقش را به زیر پی

حافظ حدیث سحر فریب خوشت رسید

تا حد چین و مصر و به اطراف روم و ری

الف - زبان فارسی، یک زبان بین المللی، بسیار غنی و جاودانه است:

«زبان فارسی زبانی نیست که منحصرأ در یک سرزمین به اسم ایران منتشر شده و مورد مطالعه یا مکاتبه باشد، بلکه زبانی است که زمانی طولانی قسمت بزرگی از آسیا را گرفته و حتی در قسمتی از اروپا بکار می رفت و شناخته شده بود. به این زبان تألیف و تصنیف می شد و یا شعرایی بودند در خارج از محدوده مملکت ماکه به این زبان شاعری و نویسندگی می کردند. بنابراین این زبان یک زبان بین المللی است. منتها نه در تمام ملل عالم، بلکه همواره میان ملتهایی رواج داشته است که در طول تاریخ مردمانی متمدن و پیشرفته شناخته شده بودند. هنوز هم رواج دارد، چون آثار بسیار عظیم در آن هست»^(۱)

«در حالیکه بسیاری از زبانهای بشری هست که در ادوار گذشته کتابت نشده، یا اگر آثاری مکتوب از آنها وجود

فارسی، (باغ داد) به معنی دارالعدالة که همان (شهرداد) باشد.»^(۴)

«ولتر^(۵) نوشته است: عظمت یک ملت نه به قدرت نظامی او، بلکه به درخشندگی فرهنگ و قانونهایی است که دارد. این گفته در حق کشور ما مصداق پیدا می‌کند. گنجینه فرهنگی ایران اثر زوال ناپذیری است که از همه دستبردها مصون مانده است.»^(۶)

ب- زبان فارسی در کشورهای شمال آفریقا:

در زمان هخامنشیان ایران بیش از هر وقت دیگر وسعت داشت. در زمان کمبوجیه پسر کوروش و زمان داریوش ایران از مصر و طرابلس و حبشه در آفریقا گرفته تا قلب هندوستان و نزدیک سرحد چین در آسیا کشیده می‌شد. اما در بعضی از کشورهایایی که جزء این کشور عظیم و پهناور بود، به زبانهایی حرف می‌زدند که از زبانهای ایرانی نبودند. مثلاً در مصر به زبان مصری حرف می‌زدند.»^(۷)

پس از ظهور اسلام، ایرانیان برای رواج این آیین آسمانی به جان کوشیدند و چون «عربی را زبان اسلامی می‌دانستند نه زبان قوم عرب»^(۸) دهها کتاب لغت و دستور زبان و قواعد فصاحت و بلاغت به زبان عربی تألیف کردند.

«حکیم حقیقت جوی ما - ناصر خسرو - در مسافرت هفت ساله خود (از ۴۳۷ تا ۴۴۴) مصر و قیروان (در تونس) و نوبه و سودان را سیاحت کرده و اغلب ایام خود را در پایتخت خلفای فاطمی یعنی مصر (قریب به سه سال) به سر برده است.»^(۹)

ناصر خسرو که «در زبان فارسی نخستین گوینده ای است که شعرا را در خدمت فکر اخلاقی نهاده است»^(۱۰) معتقد است: «مصر، گلستان بی‌خار است و صف تحسین آمیزی که از شهر قاهره و سازمان حکومت فاطمیان

دارد، مبین آن است که تا چه حد خیره و مجذوب شده است.»^(۱۱)

در سال ۱۳۷۱ آقای دکتر جعفر شهیدی «جایزه موقوفه دکتر محمود افشار یزدی را - که طبق وصیت باید صرف گسترش زبان فارسی و حفظ وحدت ملی ایران شود»-^(۱۲) ضمن سفر به مصر به دکتر امین عبدالحمید اعطا کردند. «در مصر شاید دست کم صد نفر دکتر زبان و ادبیات فارسی وجود داشته باشد اعم از پروفیسور، دانشیار و استادیار که در همه زمینه های ادبیات فارسی و تاریخ ایران کار کرده و می‌کنند.»^(۱۳)

امروزه در مصر در پنج دانشگاه الازهر، قاهره عین الشمس، اسکندریه و اسیوط، زبان فارسی آموزش داده می‌شود و «حدود ۸۰۰ تن در دوره های لیسانس، فوق لیسانس و دکترا به فراگیری زبان فارسی مشغول اند. امید می‌رود اینان در آینده مشعل زبان و ادب فارسی را در سرزمین نیل روشن نگاه دارند»^(۱۴) این در حالی است که در بعضی موسسات و مراکز آموزشی دیگر کشورهای شمال آفریقا چون دانشکده ادبیات دانشگاه تطوان مراکش، دانشگاه سید محمد بن عبدالله فاس، دانشکده عالی اصول دینی تونس و... زبان فارسی به عنوان زبان دوم و یا به عنوان یک درس اختیاری تدریس می‌شود.

در کنار کرسیهای زبان فارسی که در آنها زبان فارسی به عنوان درس اصلی ارائه می‌گردد، در کرسیهای اسلام شناسی و همچنین شرق شناسی نیز زبان فارسی در قالب درس تخصصی و یا اختیاری آموزش داده می‌شود و دانشجویان به فراگیری این زبان مشغول می‌باشند.

البته آنچه گفته شد به این معنی نیست که زبان فارسی در کشورهای آفریقای شمالی جایگاه اصلی خود را پیدا کرده است. برابر قانون در کشورهای عربی شمال آفریقا

دانشجویان رشته زبان و ادبیات عرب باید علاوه بر زبان عربی یکی از سه زبان فارسی، ترکی و یا عبری را فراگیرند. در گذشته مخصوصاً در مصر دانشجویان بیشتر زبان فارسی را برمی‌گزیدند^(۵). با این همه دانشجویان و استادان دانشگاهها قلباً ترجیح می‌دهند زبان فارسی را برگزینند. زیرا زبان فارسی هم از حیث واژه‌ها و رسم الخط قرابت خیلی زیادی با زبان عربی دارد و هم برای تحقیق و پژوهش در آثار ارزشمند اسلامی از فلسفی، تاریخی، علمی و غیره یادگیری آن بسیار راهگشا و ضروری است.

به منظور مقابله با وضعیت نامطلوب موجود، مرکز گسترش زبان فارسی در خارج از کشور در «وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران» با هدف تقویت کرسیهای موجود و مساعدت معنوی و مادی به مؤسسان مراکز جدید بوجود آمده است. ارسال کتاب و لوازم کمک آموزشی، ایجاد تسهیلات جهت اعزام استاد، برگزاری دوره‌های ویژه و کوتاه مدت بازآموزی و آموزش تکمیلی زبان فارسی برای استادان مصری، دانشجویان ایبیبائی و غیره، مساعدت و زمینه سازی برای تدوین کتابهای آموزشی زبان فارسی به زبان عربی، برگزاری تورهای سیاحتی آموزشی برای فارسی آموزان، فراهم کردن تسهیلات جهت پذیرش دانشجویان زبان فارسی در دانشگاههای ایران، ایجاد ارتباط بین مراکز آموزش زبان فارسی، دانشگاهها، استادان و دانشجویان کشورهای شمال آفریقا با مراکز ذیربط در داخل ایران، فراهم کردن تسهیلات جهت گذراندن فرصتهای مطالعاتی استادان ایرانی در رشته‌های مرتبط با اسلام، تاریخ اسلام و تاریخ شرق در کشورهای شمال آفریقا و برگزاری نشستها و میزگردها با استادان زبان فارسی کشورهای عرب زبان در داخل و یا خارج از ایران از جمله اقدامات انجام شده و برنامه‌های در دست اقدام و

مطالعه این مرکز نوپا می‌باشد.

مرکز گسترش زبان فارسی در خارج از کشور می‌کوشد براساس آمادگی و اعلام نیاز کشورهای شمال آفریقا نسبت به جبران مافات در حد امکان اقدام نماید تا دیگر نه تنها اشکی از چشمان فرزاندگانی چون دکتر شهیدی بر ساحل نیل نریزد، بلکه بازهم شاهد تحقق این گفته سعدی باشیم که:

هفت کشور نمی‌کنند امروز بی مقالات سعدی انجمنی ■

پی‌نوشتها:

- ۱- صفا، ذبیح الله - سخنرانی در دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه در تاریخ ۱۳۷۴/۱/۲۸.
- ۲- ناتل خانلری، پرویز. تاریخ زبان فارسی. جلد اول. انتشارات بنیاد فرهنگ ایران. چاپ ششم. صفحه ۶.
- ۳- صفا، ذبیح الله - تاریخ ادبیات در ایران. جلد اول. انتشارات فردوس. چاپ دوازدهم. ۱۳۷۱. تهران صفحه یک.
- ۴- روزنامه بیروتی اللواء - ۲۸ محرم ۱۴۱۲ ه. ق. صفحات، ۱، ۶، ۹.
- ۵- Voltaire
- ۶- اسلامی ندوشن، محمدعلی. مقاله ایران نیز حرفی برای گفتن دارد. برگرفته از... که از باد و باران انتشارات حافظ بهار ۱۳۶۸. صفحات ۲۹ و ۳۰.
- ۷- یار شاطر، احسان. مجله کاوش. تیرماه ۱۳۴۱.
- ۸- آیت... مطهری، مرتضی. خدمات متقابل اسلام و ایران. انتشارات صدرا. چاپ پانزدهم. بهار ۱۳۶۸. تهران صفحه ۱۱۴.
- ۹- شعار، جعفر. گزیده اشعار ناصر خسرو، مؤسسه مطبوعاتی علمی. تهران ۱۳۶۸ صفحه بیست و چهار.
- ۱۰- اسلامی ندوشن، محمدعلی. یادنامه ناصر خسرو صفحات ۳۵ و ۳۶.
- ۱۱- اسلامی ندوشن، محمدعلی. یادنامه ناصر خسرو. صفحات ۳۵ و ۳۶.
- ۱۲- شهیدی، جعفر. اشکهایی بر ساحل نیل. مجله سیاست خارجی - سال ششم، بهار ۱۳۷۱. شماره ۱، صفحات ۱۷۹ و ۱۸۰.
- ۱۳- الدسوقی شتا، ابراهیم. جایگه زبان فارسی در ادبیات جهان. کیهان فرهنگی. سال نهم. آذرماه ۱۳۷۱. صفحه ۶.
- ۱۴- شهیدی، جعفر. اشکهایی بر ساحل نیل. صفحه ۱۸۹.
- ۱۵- خلاء عدم حضور مؤثر و فعال جمهوری اسلامی ایران در دانشگاههای مصر را رژیم اشغالگر قدس تا حد زیادی پرکرده و نسبت فراگیری زبان فارسی به عبری - به سود عبری - جایجا شده است.